

POVEZANOST KRIMINALNE AKTIVNOSTI I OBLIKA DEVIJANTNOG PONAŠANJA U POSTPENALNOM PERIODU*

Mikšaj Ljiljana

Fakultet za defektologiju
Sveučilište u Zagrebu

UDK: 376.56

Originalni znanstveni rad

S a ž e t a k

Ovo je ispitivanje provedeno na uzorku od 628 ispitanika koji su u četvoro-godišnjem periodu otpušteni iz odgojnih zavoda ili odgojno-popravnih domova SR Hrvatske.

Cilj ispitivanja bio je iznaći da li i do koje mjere je kriminalna aktivnost tih osoba u postpenalnom periodu povezana s određenim oblicima devijantnog ili socio-patološkog ponašanja. U tu svrhu izračunate su kanoničke korelacije između dva skupa varijabli:

— kriminalne aktivnosti koju ispitanici eventualno čine u postpenalnom pe-riodu (da li je čine, u kom vremenskom periodu po otpustu, koji je intenzitet i vrsta kriminalne aktivnosti):

— socio-patološkog ponašanja (skitnje, prosjačenje, hazardne igre, veza s prostitucijom, besposličarenje, fizička i verbalna agresivnost, narkomanija i tap-karenje).

Uvodna hipoteza odnosila se na očekivanje da među promatranim grupama varijabli postoji statistički značajna povezanost, jer su okolnosti subjektivnog i objektivnog karaktera zbog kojih dolazi kako do devijantnog i do kriminalnog ponašanja iste ili vrlo slične.

U okviru dobivenih rezultata uočene su statistički značajne veze prvog para kanoničkih faktora (.49) na razini značajnosti 001. Među varijablama socio-pato-loškog ponašanja na kriminalnu aktivnost naročito utječu varijable koje defini-rajaju skitnju, besposličarenje i agresivnost, dok u okviru varijabli kriminalne ak-tivnosti imamo naročito izraženu vezu vrste i intenziteta kriminalnog ponašanja i socio-patološkog ponašanja.

U objašnjenju te povezanosti pošlo se od dosadašnjih kriminoloških istra-živanja u kojima se, između ostalog, ističe tzv. infektivno djelovanje ulice, odnosno susjedstva u širem smislu, odnosno devijantnih grupa koje egzistiraju na margini društva i koje uvlače u svoju sredinu naročito mlade ljude, što je pojavom stig-matizacije osoba u postpenalnom periodu još i potpomognuto.

*) Ovaj rad je dio projekta »Provjera uspješnosti zavodskog tretmana maloljetnika na području SR Hrvat-ske« koji se realizira u Zavodu za defektologiju Fakulteta za defektologiju Zagreb.

Padajući pod utjecaj takvih grupa, mladi ljudi razvijaju specifičnu psihologiju i specifičan stil ponašanja, što služi kao baza za nepoštovanje zakona.

Iako sagledana veza između devijantnog ponašanja, s jedne strane i kriminalnog ponašanja, s druge (u ovom slučaju kod osoba u postpenalnom periodu), nužno nas je dovela do diskusije o problemu tercijarne prevencije uz koju je najvišen povezan sistem postpenalne zaštite.

Zaključno je skrenuta pažnja instancama zaduženim za postpenalnu zaštitu već druga pomoć nije moguća zbog određenih problema u kojima se te instance nalaze, jer je to garancija rane detekcije socijalno-patološkog ponašanja te se pravovremenom detekcijom može preventivno djelovati na ponovo vršenje krivičnih djela od strane osoba koje su u postpenalnom periodu.

Ovo je ispitivanje provedeno na uzorku od 628 ispitanika koji su u periodu od 1. 1. 1972. do 31. 12. 1975. godine otpušteni iz odgojnih zavoda: Mali Lošinj, „Pahinsko” — Ivanec, Kaštel-Sučurac i Bedekovčina, te odgojno-popravnih domova Glina i Slavonska Požega.

Cilj je ispitivanja iznaći da li je i do koje mjere kriminalna aktivnost, ako do nje dolazi, osoba otpuštenih iz navedenih ustanova, povezana s određenim oblicima socio-patološkog ponašanja koje one eventualno pokazuju, također u periodu poslije otpusta.

U tu smo svrhu stavili u međusoban odnos dva skupa varijabli:

- prvi skup varijabli čine varijable koje opisuju kriminalnu aktivnost koju ispitanici eventualno čine po izlasku iz penalne ustanove
- drugi skup varijabli odnosi se na devijantna ponašanja koja ispitanici ispoljavaju po završetku tretmana.

Između ova dva skupa iznađene su kanoničke korelacije. U okviru prve grupe varijabli, koja opisuje kriminalnu aktivnost ispitanika, zanimalo nas — drugi iskup varijabli odnosi se na je slijedeće: da li ispitanici uopće čine neku kriminalnu aktivnost, koliko je vremena proteklo od zavr-

šetka tretmana do prvog počinjenog krivičnog djela, te koji je intenzitet i koja vrsta počinjenog krivičnog djela?

Devijantno ili socio-patološko ponašanje ispitanika, opisuje grupa varijabli u kojoj su sadržane informacije o skitnji, prosjačenju, hazardnim igrama, bilo kakvoj povezanosti s prostitucijom, besposličarenju, fizičkoj ili verbalnoj agresivnosti, narkomaniji i tapkarenju.

Polazeći od pretpostavke da kriminalitet također možemo promatrati kao jedan oblik socio-patološkog ponašanja, te kad pokušamo iznaći njegove veze s nekim drugim (naprijed navedenim) socio-patološkim ponašanjem, logičnim se čini očekivati da ćemo pronaći značajnu povezanost među njima, jer su okolnosti objektivnog i subjektivnog karaktera zbog kojih dolazi kako do kriminaliteta, tako i do ostalih socio-patoloških ponašanja veoma slične, a nerijetko kriminalno ponašanje može biti i slijed (rezultat) jednog dugotrajnijeg modela ponašanja koje je karakterizirano određenom patologijom.

Interesantno će biti promotriti koje od varijabli, u grupi koja opisuje socio-patološko ponašanje, imaju najjači intenzitet povezanosti s grupom varijabli kriminalne aktivnosti, jer iz toga mogu

CRITERIOD PROB = .050

I DETERMINATION	CORRELATION	PROBABILITY
1	.23979	.48968
2	.04349	.20855
3	.01530	.12371
4	.01235	.11113

proizaći konkretni zaključci u smislu preventivnog djelovanja kriminalnog povrata.

U okviru dobivenih rezultata uočena je statistički značajna veza prvog para kanoničkih faktora (0,49).

U grupi varijabli koja definira socio-patološko ponašanje ispitanika prvi kanonički faktor je definiran skitnjom, besposličarenjem i agresivnošću. Od ostalih varijabli socio-patološkog ponašanja treba spomenuti alkoholizam, ponašanja vezana uz prostituciju i igranje hazardnih igara.

EIG 1

ALKOHOLIZAM	.4357
SKITNJA	.7196
PROSJAČENJE	0.783
HAZARD	.3201
PROSTITUCIJA	.1286
POSREDOVANJE U PROSTIT—	.3890
PODVOĐENJE	.4550
KRETANJE U KRUGU PROSTIT	.3459
BESPOSLIČARENJE	.6140
VERBALNA AGRESIVNOST	.6574
FIZIČKA AGRESIVNOST	.6396
NARKOMANIJA	.1301
TAPKARENJE	.1671

Među varijablama koje definiraju kriminalnu aktivnost prvi kanonički faktor s vrlo visokim projekcijama opisuju vrsta i intenzitet kriminalne aktiv-

nosti, a s nešto nižim ali još uvijek visokim projekcijama i varijable: da li ispitanik vrši krivična djela i koji je protek vremena od izlaska iz ustanove do vršenja prvog krivičnog djela.

EIG 1

BROJ KRIVIČNIH DJELA	.9102
PROTEK VREMENA OD	
OTPUSTA DO DJELA	.7391
KRIMINALNA AKTIVNOST	.7365
VRSTA DJELA	.9384

Ti rezultati potvrđuju uvodnu pretpostavku o postojanju povezanosti socijalno-patološkog ponašanja (a naročito ponašanja kao štosu skitnja, besposličarenje i agresivnost) i kriminalnog ponašanja osoba u postpenalnom periodu. Ujedno se radi o potvrdi sličnih rezultata do kojih se došlo u nekim drugim istraživanjima. (Simpozij 1969, Caldwell, 1953, Vexliard, 1957, Kalember, 1966).

Za postavljanje takve hipoteze korištena su dosadašnja saznanja koja govore o tome da se kod određenih socio-patoloških oblika ponašanja u osnovi radi o istim korijenima, uzrocima i uvjetima koji dovode i do kriminaliteta, (Vodopivec, 1977).

Po otpuštanju iz odgojnih zavoda ili odgojno-popravnih domova te se osobe najčešće vraćaju u istu sredinu pod

iste negativne (naravno i pozitivne) utjecaje. Vrlo je teško mijenjati stavove i ponašanje sredine, ali je takva osoba nakon otpusta došla u tu sredinu s novim iskustvom koje je stekla prolaskom kroz tretman s nizom ciljeva u svrhu mijenjanja njenih stavova i njenog ponašanja. Jedan nio takvih osoba, na žalost, nije u stanju oduprijeti se nizu negativnih, objektivnih i subjektivnih faktora, odnosno procesa i utjecaja (Milutinović, 1981), koji u svom povezivanju u jedinstvo dovode do kriminalnog ponašanja. (U ovom ispitivanju oko 30% ispitanika ponovo vrši jedno ili više krivičnih djela.)

Među raznovrsnim makro i mikrogrupnim faktorima kriminaliteta, a u vezi s temom ovog rada, jest i negativni utjecaj ulice, odnosno susjedstva u širem smislu. Kriminološka istraživanja su pokazala da utjecaj lica, kao što su razni profesionalni prestupnici, nasilnici, alkoholičari i slične grupe asocijalnih ili antisocijalnih osoba, to više utječu na negativno ponašanje ostalih građana, a naročito mladih, što je dodir s tim licima neposredniji i intenzivniji. (Neumeyer, 1955, Bočkareva, 1967, Borčić, 1962, Hunt, 1958).

Mladoj osobi nije teško stupiti u kontakt s takvim grupama jer one nastoje na razne načine uvući u svoju sredinu nova lica koja nalaze među loše odgojenim i moralno nestabilnim omladincima.

S druge pak strane, treba navesti zapažanje da stigmatizacija utječe na daljnje poniranje u devijaciju i identifikiranje s devijantima i delinkventima, što znači da su osobe koje se nalaze u postpenalnom periodu na neki način definirane i žigosane kao delinkventi i kriminalci od strane nadležnih organa društvene kontrole, a

što u mnogim slučajevima može izazvati pojačavanje otpora prema legitimnim normama i učvršćivanje stavova u odnosu na te norme i društvene vrijednosti koje iza njih stoje (Kellens, 1973, Milutinović, 1973).

Što se tiče devijantnih grupa koje ovakve omladince uvlače u svoju sredinu, radi se naime o ljudima koji se stilom svog života nalaze neprestano na margini društva. Njihov je utjecaj osobito jak na javljanje kako asocijalnog, tako i delinkventnog ponašanja među omladinom. Takve su grupe karakterizirane i određenom psihologijom koja u svojoj osnovi ignorira društvene obaveze (prije svega rad) te društvene ciljeve i interese. Ideal takvih grupa je, prije svega, laka zarada, ali i ostali oblici antisocijalnog ponašanja od čega je vršenje krivičnih djela samo jedan vid. Za njih se u literaturi navodi da djeluju poput svake infekcije.

Među asocijalnim ponašanjima koja karakteriziraju takve grupe vrlo se često mogu naći upravo osobe koje karakterizira skitnja, besposličarenje, agresivnost, alkoholizam, povezanost sa sferom prostitucije, igranjem hazardnih igara itd. Sva ta ponašanja uz stavove kojima su praćena služe kao baza za nepoštivanje zakona.

Tako sagledana povezanost devijantnog ponašanja, s jedne strane, i kriminalne aktivnosti, s druge, u ovom slučaju kod osoba u postpenalnom periodu, nužno nas dovodi do problema tercijarne prevencije kriminaliteta u koju je uključen brz i efikasan tretman, ali i sprečavanje recidivizma koji je najuže povezan sa sistemom postpenalne zaštite.

Postpenalnu zaštitu možemo zapravo ubrojiti u mjere prevencije krimi-

naliteta, naročito u okviru neposrednih programa prevencije koji bi se trebali provoditi, s jedne strane, u odnosu na lica koja pokazuju tendenciju ka kršenju pravila ponašanja i, s druge strane, na lica koja su već vršila delikte i koja su spremna da ih ponovo vrše, pri čemu nas u ovom radu zanimaju upravo ti poslednji.

Na žalost, postpenalna zaštita u nas je područje na kojem je malo učinjeno, uprkos relativno zadovoljavajućim regulativima koje nalazimo u Zakonu o izvršenju krivičnih i prekršajnih sankcija iz 1974 (čl. 190—201).

Ne ulazeći u probleme materijalne, kadrovske, organizacijske pa i edukacijske prirode u kojima se nalaze instance za provođenje postpenalne zaštite, ipak se može izreći zaključak da mlade osobe koje se nalaze u postpenalnom periodu po otpustu iz

nekog odgojnog zavoda ili odgojno-pravnog doma zahtijevaju pažljivo praćenje, ali i druge vidove pomoći (u okviru objektivnih mogućnosti). Ako se takvo praćenje dosljedno provodi, relativno je lako detektirati pojavu određenih oblika socijalno-patoloških pojava, a s obzirom na rezultate ovog istraživanja, ujedno i opasnost od ponovnog vršenja kriminalne aktivnosti. Interveniranje u takvim slučajevima može biti brzo i pravovremeno, odnosno čak bolje nego u slučajevima osoba koje nisu nikad registrirane kao vršioci krivičnih djela, ali ih karakterizira određeno socio-patološko ponašanje, jer one zapravo nisu ni pod čijom kontrolom i mogu perzistirati u takvom ponašanju tako dugo dok ne budu uhvaćene u vršenju krivičnog djela, a onda je često vrlo teško da se mijenjaju određeni čvrsto uvriježeni negativni stavovi i ponašanja.

LITERATURA

1. BOČKAREVA, G., Psihologija maloljetnih delinkvenata, Sovjetska justicija, Moskva, 1967, br. 22.
2. BROČIĆ, M., Društveni uzroci vaspitne zapuštenosti i prestupništva kod omladine, Gledišta, Beograd, 1962, br. 2. str. 51.
3. CALDWELL, R. G., Criminology, New York, 1953, str. 51.
4. HUNT, E., An introduction to the Study of Society, New York, 1958, str. 277, 278.
5. KALEMBER, D., Pokušaj određivanja pojma vagabondaže, Jugoslovenska revija za kriminologiju i krivično pravo, Beograd, 1966., br. 4., str. 540.
6. HELLENS, G., Internacionisime versus personalité criminelle, Referat na međunarodnom kongresu za kriminologiju, Beograd, 1973.,
7. MILUTINOVIĆ, M., Stanovište naučnog determinizma, Kriminologija, Savremena administracija, Beograd, 1981, str. 304.
8. MILUTINOVIĆ, M., Osnovne tendencije u savremenoj kriminologiji, VII međunarodni kongres za kriminologiju, Beograd, 1973.
9. NEUMEYER, Juvenile Delinquency in Modern Society, New York, 1955, str. 284—286.

10. VEXLIARD, A., Vagabondege et structures sociales, Cahiers internationaux de sociologie, vol. XXII, janvier—juin, 1957., str. 103.
11. VODOPIVEC, K., O društvenim prilikama koje pogoduju socijalnoj patologiji djece i omladine, Uvodni referat na Simpoziju Socijalna patologija djece i omladine, održanom na Zlatiboru, 1977, (Materijali: izdanje Instituta za kriminološka i kri- vična istraživanja u Beogradu).
12. Zaključna razmatranja Simpozija o socijalnoj patologiji u Jugoslaviji, 1969, u izda- nju Instituta za kriminologiju u Ljubljani.

THE RELATIONSHIP BETWEEN CRIMINAL ACTIVITY AND DIFFERENT KINDS OF DEVIANT BEHAVIOUR IN THE POST-PENAL PERIOD

S u m m a r y

This study was done in a sample of 628 subjects discharged from institutional for residential treatment of children and youth with behaviour problems, and in- stitutions for residential treatment of juvenile delinquents in the Socialist Repub- lic of Croatia, during the four years' period. The aim of the study was to deter- mine the relationship between the criminal activity of the minors in the post-pe- nal period and certain kinds of deviant or sociopathological behaviour. The cano- nical correlation was applied on two sets of variables:

- *criminal activity of the subject in the post-penal period/present or absent, of what kind and, what intensity, how long after discharge there was no recidivism/,*
- *sociopathological behaviour/wandering, begging, gambling, physical and verbal aggression, use of illicit drugs, etc./*

It was hypothesised that the correlation between the sets of variables is stati- stically significant, because the subjective and the objective factors leading to deviant as well as to criminal behaviour are same, or very similar. The results obtained show that there is a statistically significant correlation between the first pair of canonical factors/ $R_o = .49$, $P = .001$ /. From the set of sociopathological beha- viours the variables of wandering, idling and aggression are especially correlated with the first canonical factor, while from the set of variables describing criminal activity, the kind and intensity of the criminal behaviour have the highest cor- relations with the significant canonical factor. In order to explain this relationship we have started from the results of the criminologic research done up to now, which point to the so called »infectious« influence of the street and the neigh- bourhood at large. Young people especially are drawn into deviant groups which exist on the margins of society, and it happens even more readily to those who have been stigmatized in the post-penal period. Falling under the influence of such groups, young people develop a specific kind of psychology and a specific kind of behaviour, which serves as a basis for disobedience of laws. The relation- ship between the deviant and criminal behaviour, in this case in the post-penal period, has necessarily brought us to the problem of tertiary prevention to which the system of the post-penal welfare is closely related.

In conclusion, the attention of the institutions responsible for the post-penal welfare is drawn to the need for systematic follow-up. In this way early detection of sociopathologic behaviour is made possible, and recidivism of the persons in the post-penal period prevented.

This study is a part of the project: »Evaluation of efficacy of institutional treatment of juvenile delinquents in the Socialist Republic of Croatia«, conducted by the Institute of Defectology at the Department of Defectology in Zagreb.